

ФЕНОМЕН ПРАВ ЛЮДИНИ В ДОКТРИНІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: МІЖ НОРМАТИВНІСТЮ І ПУБЛІЧНИМИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ

Колпаков В. К.

ВСТУП

Права людини в сучасному правовому дискурсі набули статусу не лише універсального нормативного орієнтира, а й фундаментального метаправового принципу, що пронизує всі сфери юридичної регуляції. Якщо в традиційній адміністративно-правовій доктрині вони розглядалися здебільшого як зовнішня межа допустимого втручання публічної влади, то нині права людини постають як внутрішньо необхідна складова самопобудови адміністративного права. Така трансформація є наслідком глибших змін у філософії публічного врядування, які виводять на перший план ідеї етичної легітимності, демократичної відповідальності, сервісної природи влади та діалогічної взаємодії з особою.

На тлі кризи легітимності традиційних моделей владарювання, нових викликів цифрової епохи, війни, глобальної нерівності, доктрина адміністративного права не може обмежуватися лише інструментальною раціональністю або функціональною ефективністю. Її смислова рамка істотно розширюється – від регулятивного ядра до аксіологічного поля, від правових інститутів до морально-політичного виміру. У цьому контексті права людини постають не як зовнішнє обмеження влади, а як її внутрішня ціннісна передумова.

Феномен прав людини у сучасному адміністративному праві вимагає переосмислення самої природи адміністративно-правового впливу. Йдеться про відмову від ідеї всевладдя публічної адміністрації на користь конструкції, у якій адміністративне право слугує простором реалізації свободи, а не її обмеження. У цій логіці права людини задають межі, напрямки, а нерідко – і зміст дій адміністративних суб'єктів. Замість моделі «влада – підпорядкований» формується модель «влада – партнер», де довіра, очікування, процедура, прозорість і обґрунтованість набувають сили доктринальних принципів.

У межах такого підходу доктрина адміністративного права не лише визнає права людини, а й структурно перетворюється під їх впливом. Вона стає не лише нормативною, а й етичною системою, що обґрунтовує можливість і межі адміністративного втручання. Саме тому

розгляд прав людини як феномену в адміністративній доктрині дозволяє по-новому осмислити зв'язок між нормою, цінністю, процедурою і публічною відповідальністю. Права людини постають не як зовнішній «тест на допустимість», а як внутрішній вимір легітимності.

У зв'язку з цим актуальним стає питання: яким чином доктрина адміністративного права – як система знань, принципів і концептів – може бути переосмислена в умовах її глибокої етичної гуманізації? Які категорії, інститути, функції потребують доктринального оновлення? Чи здатна українська адміністративно-правова доктрина інтегрувати в себе цінності прав людини без втрати системності, раціональності та публічного інтересу?

Відповіді на ці питання формують змістовну вісь цього розділу. Метою є виявлення того, як феномен прав людини не лише впливає на адміністративне право, а й перетворює його доктрину на нормативно-етичну основу сучасного публічного адміністрування.

1. Права людини – доктринальний фундамент адміністративного права

У сучасному правопорядку права людини дедалі частіше постають не як самостійна галузь знання чи як окремий розділ позитивного права, а як системний вимір усієї публічної влади. Вони виконують роль фундаментальної аксіоматичної бази, навколо якої конструюється архітектура публічного адміністрування, його функції, методи й допустимі межі впливу. У цьому сенсі адміністративне право не є нейтральним техніко-юридичним інструментом – воно формується і трансформується відповідно до того, як суспільство артикулює зміст людської гідності, свободи, рівності та справедливості.

Одним із головних проявів цього зсуву є формування концепту «служіння людині» як цільового призначення публічної адміністрації. Якщо раніше управлінська діяльність держави зводилася до реалізації владних повноважень з огляду на ефективність, ієрархію чи дисциплінарність, то тепер на перший план виходить її гуманістичне призначення – задоволення життєвих потреб особи, захист її прав, надання якісних публічних послуг, створення безпечного та прогнозованого адміністративного середовища. Адміністративне право, відповідно, повинне бути переорієнтоване з логіки дозвільного чи заборонного на логіку підтримки, довіри, інклюзивності¹.

Цей зсув супроводжується трансформацією базової управлінської моделі: від влади як ієрархічного суб'єкта до влади як партнера,

¹ Правова доктрина України: у 5т. Т.2: Публічно-правова доктрина України. За Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. 864с.

дієздатного до конструктивної взаємодії з громадянином на основі передбачуваності, юридичної визначеності, добросовісності та процесуальної справедливості. Новітні концепції good governance, доступного адміністрування, сервісної держави й етичного врядування відображають цю зміну доктринального фокуса. Вони опосередковують реалізацію прав людини не як абстрактної ідеї, а як щоденного принципу діяльності адміністративної системи.

У центрі цієї трансформації перебуває поняття публічного інтересу, який перестає бути «великою абстракцією» й набуває соціально орієнтованого, персоналізованого змісту. В адміністративно-правовому контексті публічний інтерес має не лише колективний, а й антропоцентричний вимір: він охоплює баланс між потребами держави та правами конкретної особи. Доктрина адміністративного права, переосмислюючи публічний інтерес крізь призму прав людини, формує його як результат відкритого діалогу, а не як односторонній акт влади. У цьому сенсі вона не лише «регулює», а й формує правову культуру служіння, деліберації, прозорості та відповідальності.

Таким чином, включення прав людини в основу доктрини адміністративного права не є факультативним чи зовнішнім процесом. Це структурна трансформація, яка змінює логіку, зміст і призначення всієї адміністративно-правової матерії. Права людини стають не просто лімітом влади, а її ціннісним підґрунтям, критерієм легітимності, підставою для нормативного й організаційного переосмислення функцій держави. У цій перспективі адміністративне право перестає бути лише інструментом впорядкування публічного простору – воно перетворюється на механізм правового захисту особи в межах дії публічної влади.

Нормативна природа адміністративного права традиційно асоціюється з його здатністю встановлювати обов'язкові для виконання приписи, регулювати публічно-владні відносини та гарантувати державний вплив на соціальні процеси в межах закону. Проте у сучасних умовах нормативність адміністративного права вже не може обмежуватися лише диспозиційною чи санкційною функцією. Вона повинна бути осмислена крізь призму ціннісних підстав права – насамперед прав людини як вищого критерію допустимості та якості публічного регулювання².

Такий підхід зумовлює зміщення доктринального акценту: від позитивістського уявлення про адміністративне право як жорстку

² Колпаков В.К., Ковбас І.В. Реалізація прав людини і громадянина в адміністративно-правових відносинах. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових праць. 2025, № 67, с. 1.1. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.67.1.1-1.13>

систему норм до моделі, в якій норма розглядається як інструмент реалізації гідності особи, її автономії, безпеки, правової визначеності та рівності. Ціннісна нормативність означає не лише вимогу юридичної форми, а й наявність морально виправданої мети й етичної обґрунтованості змісту управлінського впливу. Це докорінно змінює і підхід до легітимації норм: не кожне правове регулювання є легітимним лише тому, що воно формально відповідає закону – важливим стає його змістовне узгодження з правами і свободами людини.

У європейській доктрині адміністративного права нормативність дедалі більше співвідноситься з принципами належного врядування, пропорційності, добросовісності, процедурної справедливості. Практика Суду Європейського Союзу (CJEU) і Європейського суду з прав людини (ECtHR) свідчить про те, що саме права людини відіграють роль критерію правомірності дій публічної адміністрації, навіть якщо такі дії формально спираються на закон. Наприклад, принцип *legitimate expectations* (законні очікування), виведений з принципу правової визначеності, визнається невід’ємною складовою доктрини верховенства права. Він набув значення міжгалузевого механізму захисту особи від непослідовних, суперечливих або обманливих дій адміністрації.

Окрім того, доктрина *promissory estoppel*, яка походить із англосаксонської правової традиції, також засвідчує зрушення в уявленні про нормативність. Її суть полягає в тому, що публічна адміністрація не має права відмовлятися від раніше висловлених обіцянок, якщо особа діяла, спираючись на них, і могла зазнати шкоди. Ця доктрина – як показує українська судова практика (зокрема, справи №380/103/22, №300/1617/20) – уже частково імплементується у вітчизняне правозастосування під виглядом захисту законних очікувань та принципу довіри до дій держави.

Таким чином, нормативність у світлі прав людини більше не є лише результатом юридичної техніки. Вона постає як етико-правове явище, яке вимагає від адміністративної влади діяти не лише згідно із законом, а й у спосіб, який є справедливим, передбачуваним, пропорційним і відповідальним. У цьому полягає нова концепція нормативності, яку формує сучасна доктрина адміністративного права: це не лише «буква закону», а й змістова відповідність норм і дій влади – гідності, правам та інтересам людини.

2. Відповідальна влада і справедливість в адміністративно-правовій доктрині

У добу глобальних соціальних зрушень, девальвації формальних авторитетів та гіперінформованого суспільства проблема легітимності

публічної влади вже не може бути вирішена виключно на основі юридичного формалізму. Все більшої ваги набуває етична складова адміністративного права – його здатність переконливо обґрунтовувати не лише допустимість, а й моральну прийнятність державного втручання у сферу прав людини. У цьому контексті доктрина адміністративного права постає як механізм етичної легітимації публічної влади, тобто як концептуальна система, що узгоджує нормативність з цінностями, законність – із довірою, а управлінську необхідність – із людською гідністю.

Формально-юридичне обґрунтування адміністративних рішень вже недостатнє для суспільного визнання їхньої правомірності. У суспільстві, яке мислить у категоріях справедливості, солідарності, участі та відкритості, легітимність потребує не лише позитивного права, а й етичного виправдання. У цьому аспекті особливого значення набуває здатність адміністративної доктрини не просто визначати допустимі межі дій влади, а й формувати уявлення про те, якою має бути влада – її поведінка, риторика, стиль, орієнтири. Саме тут доктрина виходить за межі позитивізму і наближається до філософії управління, до нормативної етики публічної сфери.

У європейському контексті це переосмислення втілюється в ідеї *good governance*, яка поєднує принципи законності з принципами етичної публічної служби: прозорості, підзвітності, участі, служіння, справедливості. Доктрина *good governance* – не лише набір регулятивних постулатів, а нормативно-етичний наратив, у межах якого влада постає не як суб'єкт імперативу, а як носій публічного обов'язку. Відповідно, адміністративне право повинне ґрунтуватися не лише на нормі, а й на довірі до дій публічної адміністрації, на внутрішній переконаності особи у моральній доцільності владного впливу.

Українська доктрина адміністративного права, хоча історично й формувалася в межах легалізованого примусу, поступово наближається до цінностей етичного врядування. Свідченням цього є зростаюча увага до категорій доброчесності, неупередженості, відповідальності, процедурної справедливості у нормативних актах, судовій практиці та наукових концептах. Водночас залишається проблема: відсутність розвиненої етичної складової в самій доктрині, її надмірна технократичність, обмеженість до традиційних інститутів, які не враховують феноменологію довіри, визнання, обґрунтованих очікувань, моральної послідовності влади.

Формування такої складової можливе лише за умови переосмислення самого підходу до доктрини як до морального інтелекту публічного врядування. Її завдання – не лише тлумачити норму, а й задавати орієнтири для управлінської культури, моделювати

поведінку посадових осіб, визначати межі адміністративного тиску на особу. Це передбачає повернення до питань не лише «що є дозволеним?», а й «що є справедливим?», «яке втручання є морально виправданим?», «де закінчується публічна функція і починається приватна автономія людини?».

Таким чином, доктрина адміністративного права постає не лише як система знань, а як етичний інструмент публічного контролю за владою. Вона виводить адміністративне право за межі функціональної раціональності й наближає його до гуманістичного ідеалу – права, що не лише врегульовує, а й захищає, поважає та визнає людину суб'єктом, а не об'єктом публічного впливу.

У центрі сучасного уявлення про публічну владу дедалі виразніше постає категорія відповідальності, яка істотно трансформує структуру адміністративно-правових відносин. Якщо раніше відповідальність у публічному праві трактувалася здебільшого як інструмент примусу до виконання обов'язку, то сьогодні вона постає як багатовимірне явище, що охоплює юридичну, політичну, моральну та етичну складові. У межах доктрини адміністративного права відповідальність набуває нового змісту – відповідальності перед людиною як центральною фігурою публічного адміністрування.

Суть такої трансформації полягає у тому, що адміністративна влада не просто «зобов'язана діяти згідно із законом», а має пояснювати, виправдовувати і нести наслідки своїх дій перед особою, яка є носієм суб'єктивних публічних прав. Таким чином, поняття відповідальності охоплює не лише юридичну відповідальність за порушення, але й proactive accountability – проактивне звітування, прозорість намірів, обґрунтованість управлінських рішень, готовність до перегляду чи скасування дій внаслідок обґрунтованих зауважень громадян.

Права людини у цьому контексті виступають не лише ціннісним орієнтиром, а й функціональним обмежувачем публічної влади. Вони зобов'язують державу не тільки не порушувати, а й забезпечувати і захищати: створювати умови для реалізації прав, попереджувати надмірне або непропорційне втручання, гарантувати ефективні процедури захисту. Доктрина адміністративного права, орієнтована на права людини, повинна відповідно трансформувати своє уявлення про відповідальність – з репресивної на гарантійну, з владно-оборонної на публічно-службову.

Особливе значення у цьому процесі набуває конструкція адміністративної справедливості, яка включає як формальні механізми (процедури, контроль, перегляд), так і матеріальні аспекти (справедливість результату, репутаційна відповідальність, моральна реабілітація порушених прав). Важливо, що відповідальність

адміністрації сьогодні вимірюється не лише виконанням рішень суду чи дисциплінарною санкцією, а й якістю реагування на очікування, скарги, пропозиції, публічну критику.

У практичному вимірі це втілюється через: а) розвиток процедур оскарження дій органів публічної влади (адміністративне і судове оскарження); б) створення незалежних механізмів зовнішнього контролю (омбудсман, антикорупційні органи, громадські ради); в) впровадження етичних кодексів для державних службовців; г) розширення сфер відповідальності за зловживання довірою, дискрецію, неефективність, приховування інформації.

Таким чином, публічна відповідальність адміністрації в умовах домінування прав людини перестає бути лише інструментом стримування. Вона трансформується в доктринальну цінність, яка визначає не лише межі допустимого, а й рівень бажаного в діяльності публічної влади. У цьому вимірі адміністративне право постає не як арсенал засобів для регулювання, а як простір довіри, де взаємна відповідальність є засадничим принципом комунікації між владою і суспільством³.

3. Функціональні трансформації доктрини адміністративного права під впливом прав людини та деліберативного підходу

Функціональний вимір доктрини адміністративного права традиційно асоціювався з її здатністю описувати галузеву структуру, систематизувати знання, тлумачити норми та орієнтувати практику. Проте включення прав людини як базової складової доктринального мислення трансформує саму природу функцій доктрини. Вони перестають бути суто інтелектуальними чи інтерпретаційними і набувають гарантійного, ціннісного та гуманітарного змісту. У цьому сенсі права людини виступають своєрідною координатною сіткою, крізь яку має бути переосмислений увесь функціональний потенціал адміністративно-правової доктрини.

Насамперед, евристична функція доктрини істотно збагачується. Вона полягає вже не лише у відкритті нових категорій, понять або інститутів, а й у виявленні гуманітарних змістів у межах адміністративного права: правова гідність, вразливість, очікування, автономія особи. У цьому розширеному значенні доктрина виступає джерелом не лише правових, а й етичних знань, здатних слугувати підґрунтям для модернізації законодавства та управлінської практики.

³ Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Феноменологія праворозуміння як основний фактор комунікаційної взаємодії людини з правом. *Theory and Practice of Science*. Rome. 2022. № 137. P.167. DOI 10.51582/interconf.19-20.12.2022.019

Інтерпретаційна функція доктрини, за умов домінування прав людини, також змінюється. Тепер її завдання полягає не лише у з'ясуванні змісту норми, а й у тлумаченні її в світлі принципів гуманності, пропорційності, недискримінації, процесуальної справедливості. Таким чином, доктрина стає простором для формування тлумачень, що виходять за межі формальної логіки і спираються на правозахисні цінності.

Прогностична функція теж набуває нового виміру. Якщо раніше вона полягала у передбаченні інституційних чи процедурних змін, то тепер вона орієнтується на моделювання змін у правосвідомості, у сприйнятті держави та її функцій. Доктрина повинна передбачати не лише нові способи адміністративного впливу, а й нові запити суспільства на етичність, відкритість, сервісність. У цьому сенсі вона стає інструментом стратегічного бачення майбутнього адміністративного права як простору підтримки, а не репресії.

У контексті прав людини зростає значення консолідаційної функції доктрини. Вона не лише забезпечує цілісність правового знання, але й узгоджує численні правозахисні, етичні, управлінські, політичні та моральні імперативи в єдину систему. Саме доктрина уможливорює інтеграцію стандартів Європейського Союзу, практики ЄСПЛ, положень міжнародного гуманітарного права у вітчизняну адміністративну традицію, створюючи міждисциплінарний простір правової єдності.

Особливої ваги набуває легітимізаційна функція – вона полягає в тому, що доктрина не лише пояснює, як діє публічна влада, а й обґрунтовує, чому її дії мають бути прийнятними в етичному і правовому сенсі. Права людини слугують тут не лише критерієм допустимості, а й основою публічної довіри до адміністрації.

У світлі зазначеного до традиційного функціонального ряду додаються нові функції, які відображають сучасну природу адміністративного права: а) аксіологічна функція (формування ціннісного каркасу адміністративно-правової дії, вкоріненого в правах людини); б) етична функція (забезпечення моральної обґрунтованості владного впливу); в) гарантійна функція (розробка моделей захисту прав особи у сфері публічного адміністрування); г) діалогова функція (формування комунікативного простору між владою і громадянським суспільством, включаючи адміністративну процедуру як форму взаємодії).

Отже, функціональний блок доктрини адміністративного права не лише розширюється, а й структурно перетворюється під впливом прав людини. У цьому полягає його методологічне оновлення: доктрина перестає бути просто інструментом теоретичного опису галузі й

перетворюється на провідника правозахисного мислення у сфері публічного управління.

Сучасна трансформація публічного адміністрування супроводжується зростаючим усвідомленням того, що захист прав людини не може бути ефективним без залучення самої людини до процесів прийняття рішень, які її безпосередньо стосуються. У цій перспективі на перший план виходить концепція деліберативного врядування – підходу, який спирається на взаємність, аргументованість, прозорість і участь як структуруютьуючі принципи прийняття владних рішень у сфері публічного права.

Деліберация (від лат. *deliberatio* – обговорення, зважування) – це не просто форма діалогу, а метод публічного обґрунтування рішень, за якого легітимність владного акту базується не лише на правовій нормі, а й на процесі його відкритого, раціонального, інклюзивного формування. У сфері адміністративного права деліберативний підхід дозволяє перейти від уявлення про людину як об'єкт адміністрування до концепції людини як учасника управлінського процесу, носія аргументів, співавтора нормативного змісту.

З погляду прав людини, деліберация є не лише технікою врядування, а фундаментальною гарантією поваги до гідності особи. Участь у прийнятті рішень, доступ до обговорення політики, можливість впливати на результати – все це виступає формою реалізації правової суб'єктності. Як зазначають провідні теоретики деліберативної демократії (J. Habermas, A. Gutmann, J. Cohen), сама процедура є частиною змісту права: якщо особа позбавлена можливості бути почутою, навіть найсправедливіше рішення втрачає легітимність.

У контексті адміністративного права деліберация постає як альтернатива (і доповнення) класичним формам контролю над владою. Йдеться про перехід від: контролю *ex post* (оскарження, санкція) – до включення *ex ante* (участь у формуванні рішення); моделі «реагування на порушення» – до моделі «упередження порушень через участь»; інтерпретації права як наказу – до розуміння права як процесу спільного вироблення змісту через діалог.

Деліберативне врядування не заперечує імперативної природи публічної влади, але пропонує інший формат її здійснення – той, де влада є відповідальною перед аргументом, а не лише перед формою. У цій моделі адміністративне право не просто фіксує компетенцію, а забезпечує простір публічного обґрунтування кожного владного кроку.

У практиці сучасного публічного адміністрування деліберативна участь реалізується через інституційні та процедурні механізми, що забезпечують право особи бути залученою до вироблення рішень, які її стосуються. Ці форми відрізняються за ступенем обов'язковості,

інтенсивністю впливу та глибиною процедурної зв'язаності адміністрації, однак усі вони мають спільну рису – переходять від монологічної до діалогічної моделі владної комунікації.

До ключових форм деліберативної участі в публічному адмініструванні належать: консультаційні процедури, партисипативне бюджетування та планування, публічні слухання та електронні консультації, адміністративні процедури з участю заявника, а також інститути альтернативного врегулювання, зокрема адміністративна медіація та посередництво.

Консультаційні процедури передбачають попереднє обговорення проєктів нормативно-правових актів або адміністративних рішень з громадськістю, професійною спільнотою чи заінтересованими групами. В українському правовому полі такі процедури закріплені, зокрема, у Законі України «Про звернення громадян», Законі України «Про доступ до публічної інформації», а також у Типових положеннях про громадські ради. З погляду доктрини адміністративного права ці процедури мають тлумачитися не як формальна формула обов'язковості, а як реальний обов'язок публічної влади почути і зважити аргументи громадськості. Такий підхід прямо корелює з принципом поваги до людської гідності, оскільки забезпечує визнання особи як повноправного учасника публічного процесу.

Партисипативне бюджетування та планування є формою участі мешканців у формуванні місцевих бюджетів, стратегій розвитку, програм безпеки та інших елементів просторового і ресурсного управління. Ці практики мають розвиватися не як консультативне доповнення до рішень органів самоврядування, а як юридично значущі інструменти, що мають бути забезпечені адміністративно-правовими механізмами реалізації. Інакше участь ризикує бути зведеною до формальності або декларативної процедури без реального впливу.

Публічні слухання та електронні консультації є інструментами безпосередньої комунікації між владою та громадою. Змістово вони створюють можливість для формування зворотного зв'язку та відкритого реагування влади на суспільні потреби. У певних сферах – таких як містобудування, екологічна політика чи культурне регулювання – результати таких слухань можуть і мають набувати зобов'язального значення, оскільки створюють правові очікування, а іноді – і юридичну зв'язаність органу публічної влади.

Адміністративні процедури з участю заявника становлять класичний приклад деліберації у щоденній публічно-правовій практиці. Особа має право брати участь у процедурі, ознайомлюватися з матеріалами адміністративної справи, висловлювати свої аргументи, подавати зауваження та отримувати обґрунтовану відповідь. Ці права є проявом

поваги до процесуальної автономії особи, а їхня реалізація повинна бути гарантована не лише на рівні закону, а й через принцип процедурної справедливості, що є складовою права людини на справедливе врядування.

Інститути альтернативного врегулювання, до яких належать адміністративна медіація, посередництво, консультаційні домовленості, демонструють нову, неімперативну форму адміністративного врядування. Їх сутність полягає в тому, що владне рішення не нав'язується, а формується спільно – на основі аргументів, компромісу та взаємної згоди. Це відповідає ідеї «м'якої публічної влади», що є характерною рисою деліберативного підходу.

Усі перелічені форми деліберативної участі є не лише важливими для розвитку демократичної комунікації, а й повинні бути концептуально та нормативно закріплені в доктрині адміністративного права як невід'ємні складові належного врядування, публічної етики та ефективного забезпечення прав людини в умовах правової держави. Їх правове осмислення виходить за межі інституційного дизайну і безпосередньо пов'язане з якістю публічного адміністрування як такого.

У цьому контексті всі форми деліберативної участі в адміністративному праві мають не лише функціональне, а й нормативне значення, оскільки володіють потенціалом бути закріпленими через низку ключових принципів, що визначають як юридичну, так і етичну якість сучасного врядування. Йдеться передусім про принципи пропорційності, доброчесності, публічної довіри та сервісної відповідальності, які формують доктринальну базу для інституціоналізації деліберативної участі як необхідної складової правового порядку.

Насамперед йдеться про принцип пропорційності, відповідно до якого публічна влада зобов'язана враховувати позицію особи у випадках, коли її права чи законні інтереси підлягають обмеженню. Цей принцип вимагає обґрунтування співвідношення між досягненням публічної мети та обсягом втручання в сферу автономії особи, а отже – передбачає необхідність участі у формуванні рішення.

Другим фундаментальним орієнтиром є принцип доброчесності, що передбачає: адміністративна процедура має бути не лише формально законною, але й внутрішньо етично виправданою. Це означає повагу до позиції заявника, відкритість до аргументів, уникнення маніпуляцій або адміністративного формалізму. Доброчесність тут постає як інтеграція моральної обов'язковості у правову логіку.

Принцип публічної довіри доповнює зазначене: публічна адміністрація повинна діяти так, щоб не знецінювати участь особи, не нівелювати значення процедури, не підривати сподівання на чесність і

стабільність врядування. Зневага до деліберативного потенціалу процедури веде до руйнування довіри, а отже – до делегітимації навіть формально правильного рішення.

Нарешті, принцип сервісної відповідальності акцентує, що публічна влада є не лише джерелом владних повноважень, а й суб'єктом комунікативного обов'язку. Це означає обов'язок пояснювати свої дії, вести діалог з громадянами, реагувати на їхню позицію – не формально, а по суті. Такий підхід утворює нову модель адміністрації як відкритого, діалогічного простору.

Таким чином, деліберативна участь у публічному адмініструванні – це не факультативне розширення прав особи, а структурний елемент сучасного публічного порядку, який: зміщує фокус адміністративного права від односторонності до взаємності; сприяє легітимності публічного рішення через спільну аргументацію; забезпечує повноцінну реалізацію прав людини – не лише у формі захисту, а як право на голос, участь і бути почутим.

У цій парадигмі деліберативна участь виступає не як прикраса або додаткова опція, а як засадничий механізм правового, етичного та інституційного оновлення публічної влади, здатної діяти в межах права і в дусі довіри, співучасті й відповідальності.

Запровадження деліберативної моделі врядування у сферу адміністративного права є не лише інноваційним управлінським підходом, а й доктринальним викликом, що вимагає переосмислення засад самого публічного регулювання. Йдеться про трансформацію адміністративної дії – з одностороннього акту до процедурно обґрунтованого продукту взаємодії між владою і суспільством, який має не лише юридичну силу, а й моральну прийнятність.

Ця модель передбачає, що влада втрачає монополію на визначення змісту публічного інтересу. Натомість зміст цього інтересу формується у процесі відкритого обговорення, в якому учасниками є не лише адміністрація, а й громадяни, фахівці, представники громадянського суспільства, правозахисні спільноти. Такий процес робить публічне рішення не лише формально легітимним, а й внутрішньо виправданим, оскільки воно враховує множинність позицій, досвідів і потреб.

У цьому сенсі деліберативна модель: підвищує стійкість публічного рішення, оскільки воно опирається на інституційну довіру та спільне авторство; зменшує соціальне напруження і юридичні конфлікти, бо рішення не нав'язуються, а досягаються; підсилює превентивну функцію адміністративного права, оскільки інклюзивність зменшує ризик оскарження; розширює правову суб'єктність особи, надаючи їй не лише право на захист, а й право на участь у правотворенні.

Водночас деліберативна модель врядування не позбавлена викликів. Вона вимагає: високої інституційної спроможності адміністрації до діалогу; розвитку адміністративної етики слухання і врахування; створення юридичних форм деліберації, які забезпечать участі нормативну силу (напр., обов'язковість відповіді на рекомендації громадських слухань; процедурні наслідки відкритих консультацій); узгодження з принципом ефективності, аби деліберация не перетворилась на затягування або блокування рішень.

Проте, незважаючи на ці труднощі, саме деліберативна частка доктрини адміністративного права здатна сформулювати відповіді на ключові виклики ХХІ століття: кризу легітимності, розрив між громадянами і владою, втрату довіри до процедур, фрагментацію публічного простору. Вона повертає адміністративному праву його гуманістичне обличчя – як простору визнання, спілкування і спільного формування рішень.

У такому вигляді деліберация є не лише процедурною інновацією, а етико-правовою відповіддю на феномен прав людини: вона дає людині голос, змушує владу слухати, і водночас трансформує владне рішення в морально легітимне. Доктрина адміністративного права, що визнає деліберацию складовою врядування, тим самим вбудовує у свою структуру ціннісний інструмент справедливого врядування, де права людини – не лише межа, а і джерело обґрунтування влади.

Таким чином, у метатеоретичному вимірі доктрина системно аналізує і моделює реальність. У цьому контексті вона є не лише своєрідним феноменом генерації знань, а й способом їх організації, інституалізації та легітимації. Саме у цьому значенні доктрину адміністративного права можна визнати складною формою існування, відображення та творення права в публічному просторі. Ці судження цілком корелюються з дослідженнями сучасних західних представників юридичної феноменології, які вважають, що у феноменологічному вимірі правова доктрина, окрім усього іншого, є формою виявлення суспільної організації, легітимації влади та упорядкування публічної поведінки. Зокрема про це свідчать дослідження А.-Т. Тименєцької⁴, Б.

⁴ Tymieniecka A.-T. Introduction: Phenomenology as the inspirational force of our times. *Phenomenology World-Wide*. Dordrecht: 2002, *Analecta Husserliana*, vol 80, p. 3. P.6. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-0473-2_1

Вальденфельса⁵, М. Дойона⁶, Дж. Чаччо, А. Конделло⁷, П. Теодору, П. Алвес, А. Бака⁸, Э. Пинто, Э. Бюссингер⁹ та інших.

Феноменальність доктрини адміністративного права проявляється також у її здатності поєднувати і водночас перевищувати інші форми юридичного мислення, такі як поняття, концепт та конструкт¹⁰.

4. Феномен зниклих безвісти як чинник гуманітарного оновлення адміністративного права

У межах традиційної парадигми адміністративного права, зосередженої на владному регулюванні, компетенції органів публічної влади та процедурному впорядкуванні суспільних відносин, феномен зниклих безвісти тривалий час залишався поза межами доктринального аналізу. Його вивчення асоціювалося переважно з гуманітарним, кримінальним або міжнародним правом. Проте сучасна трансформація предмета адміністративного права, його гуманітаризація та переорієнтація на гідність і вразливість особи вимагають переосмислення цієї позиції¹¹.

Феномен зниклих безвісти є лакмусовим папірцем гуманітарної спроможності публічного адміністрування. Він демонструє межу, до якої адміністративне право здатне (або не здатне) реагувати на екстремальні обставини, зберігаючи повагу до людської гідності, інституційну відповідальність, комунікативну присутність держави. Йдеться не лише про факт фізичної відсутності особи, а про системне порушення тягlostі її правосуб'єктності, що вимагає публічного

⁵ Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. К.: "Альтерпрес", 2002. 176 с. С. 11.

⁶ Doyon, M. Normativity, as a Concept in Phenomenology. Encyclopedia phenomenology of law. Springer Cham: Université de Montréal. 2025. P. 15. DOI: 10.1007/978-3-030-47253-5_186-1

⁷ Ciaccio G., Condello A. A Phenomenology of Thirdness in Law: Preliminary Remarks //Third Parties in Criminal Proceedings: A Comparative Law Study. Cham : Springer Nature Switzerland, 2025. С. 391.

⁸ Theodorou P., Alves P., Baka A. (eds). Phenomenology of Law and Normativity. Springer International Publishing AG, 2024. p. 39.

⁹ Pinto E. O. O. R., Bussinguer E. C. A. Phenomenological Attitude in Jurisdictional Provision: A Bridge between Phenomenology and Law. Beijing Law Review. 2024. Vol. 15 No.2. p. 234. DOI: 10.4236/blr.2024.152042

¹⁰ Колпаков В. К. Феноменологічна парадигма в доктрині адміністративного права. Адміністративне право та процес: сучасність і перспективи розвитку. Київ: Комп'ютерний дизайн, 2024. 427 с. С. 120.

¹¹ Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Доктрина та предмет: сутність і зміст адміністративного права. Право України. 2021. № 10. С. 12. DOI: 10.33498/louu-2021-10-012

врегулювання у формі визнання, підтримки, обліку, комунікації та захисту¹².

У структурі адміністративного права феномен зниклих безвісти набуває множинної правової природи: а) як статус, що вимагає адміністративного визнання і реєстраційного супроводу; б) як процедура, що вимагає участі, прозорості, взаємодії; в) як обов'язок держави, що включає інформаційне забезпечення, соціальну підтримку, міжвідомчу координацію; г) як вразливість, що перетворює публічне адміністрування на простір гуманітарного реагування.

У цій багатовимірності зникає межа між формальним адмініструванням і етико-правовим супроводом трагедії. Особа, яка визнана зниклою безвісти, не може бути редукована до «нульового суб'єкта». Навпаки – її статус є викликом для системи публічного управління, яка повинна визнати: мовчання адміністрації в умовах невизначеності є формою юридичної байдужості, а отже – втрати довіри й легітимності.

Поняття «зникла безвісти особа» не є суто формальним правовим статусом. Воно виникає як відповідь на радикальну ситуацію правової невизначеності, що охоплює не лише саму особу, а й усе коло її близьких, правовідносин, соціальних зв'язків, обов'язків та очікувань. У цьому сенсі зникнення – це не лише втрата присутності, а й втрата юридичної визначеності: особа одночасно існує і не існує в очах права, що ставить під сумнів класичні критерії правосуб'єктності.

Феноменологічний підхід дозволяє побачити в зниклому безвісти не відсутність, а іншу форму присутності – мовчазну, але юридично значущу, яка потребує впорядкування, визнання і підтримки. Особа, статус якої невизначений, продовжує «бути» у правовому полі через родину, майнові відносини, соціальне середовище, державні бази даних, наративи війни або катастрофи. Визнання зникнення – це акт юридичного прийняття невизначеності як частини правового порядку, що вимагає особливої інституційної реакції.

У структурі адміністративного права це означає, що виникає потреба у формалізованому механізмі збереження правового зв'язку між особою і державою, попри відсутність фізичної присутності. Такий механізм має забезпечити: а) публічне визнання статусу, який не редукується до правової смерті; б) захист прав родичів і представників, включаючи право на інформацію, опіку, житло, пенсійне забезпечення, доступ до компенсацій; в) стабільну адміністративну процедуру, що є

¹² Колпаков В. К. Зниклі безвісти за особливих обставин у доктрині прав людини : Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 952 p. P. 367. DOI: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-18>

передбачуваною, гуманною, доступною і виведеною з тіні судового вирішення.

У цьому сенсі фіксація статусу зниклої особи є не завершенням юридичного процесу, а перехідним інститутом, що поєднує презумпцію життя з процедурною відповідальністю держави. Не випадково Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 2018 року закріплює принцип пошуку як тривалий публічний обов'язок, а не формальну дію.

Адміністративне право, реагуючи на такий статус, має відмовитися від логіки «або/або» (або є, або немає) і прийняти онтологію «ще не з'ясованої присутності», яка вимагає особливої комунікативної структури. Це означає нову функцію адміністрації – бути не лише носієм владного впливу, а й гарантом простору очікування, пошуку, підтримки, відповідальності за час правової невизначеності.

Отже, феноменологія статусу зниклого безвісти трансформує саме поняття правового регулювання. Вона переводить адміністративне право з моделі контрольованої визначеності до моделі правового супроводу людської невизначеності, в якій головним критерієм стає не наявність відповіді, а наявність публічної присутності влади у формі піклування, відкритості та довіри.

Визнання зникнення особи як юридично значущого факту актуалізує потребу в цілісній, нормативно оформленій системі публічного реагування, яка має бути невід'ємною частиною доктрини адміністративного права. Йдеться не лише про нормативне закріплення правового статусу особи, зниклої безвісти, а про розгортання компетенційної, процедурної та моральної відповідальності публічної адміністрації за забезпечення безперервного правового зв'язку з нею та її родиною.

Інституційна відповідальність у цій сфері передбачає насамперед: а) створення та ведення обліку осіб, зниклих безвісти, як форми визнання наявності юридичного факту зникнення, що не є ані запереченням життя, ані початком спадкування; б) забезпечення доступу до інформації, що має значення для родичів: дані про обставини, місце останнього контакту, свідків, дії слідчих або пошукових органів; в) процедури взаємодії з іншими органами влади (МВС, Національна поліція, Міноборони, органи соціального захисту тощо), які повинні бути чітко врегульовані в адміністративному порядку; г) правову фіксацію обов'язку держави вести пошук, що є не лише гуманітарним жестом, а інституційно зобов'язуючим процесом – триваючим, незалежно від зміни уряду, органів, фінансування.

Ключову роль у забезпеченні адміністративної ефективності в цій сфері відіграє Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за

особливих обставин, функціонування якого врегульовано Законом України 2018 року. Це орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує: а) організацію міжвідомчої взаємодії у справах про зникнення; б) супровід реєстру зниклих осіб; в) координацію пошуку, передачі інформації, ідентифікації тіл, комунікації з родинами; г) участь у міжнародному співробітництві, включаючи обмін інформацією з МКЧХ, ООН, структурами ЄС¹³.

З позиції адміністративного права Уповноважений не є класичним суб'єктом державного управління, а виконує функцію гуманітарно-адміністративної інтерфейсної ланки, що пов'язує органи державної влади з громадянами у сфері високої емоційної та правової вразливості. Він втілює у собі публічно-сервісну відповідальність влади, функцію присутності, піклування та підтримки в ситуаціях, коли особа не здатна сама відновити свою суб'єктність.

Таким чином, відповідальність публічної адміністрації у справах про зникнення не є суто юридичною функцією – вона набуває гуманітарно-етичного змісту, в межах якого право служить не лише для впорядкування статусу, а для збереження людської гідності в умовах відсутності, через інституційну турботу, публічне визнання та зобов'язання діяти навіть у тиші.

Феномен зниклих безвісти виводить адміністративне право за межі традиційної нормативної схеми «повноваження – процедура – відповідальність». У ситуації, де відсутня фізична присутність особи, де бракує достовірних даних, де невідомість є частиною юридичного статусу, виникає нова вимога до адміністрації – бути присутньою там, де людина відсутня. У цьому контексті предмет адміністративного права розширюється не через множення норм, а через глибше занурення в сутність публічного зв'язку між владою і особою.

Формалізовані відносини, які виникають навколо зникнення особи, охоплюють: а) визнання статусу (адміністративне рішення як форма підтвердження правової невизначеності); б) обов'язок пошуку і обліку (системна адміністративна функція); в) права родини (на соціальний захист, на інформацію, на процесуальну участь); г) публічну комунікацію у сфері вразливості, яка вимагає тактовного, гідного й етично відповідального адміністрування.

Ці відносини входять до предмета адміністративного права тому, що вони: а) виникають у зв'язку з публічними функціями та зобов'язаннями держави; б) регулюються нормативно визначеними процедурами; в) здійснюються в межах компетенції виконавчих органів

¹³ Афанасьєва М. В., Марусяк, О. В., Терлецький Д. С. Права людини в особливих правових режимах: монографія. Одеса : Гельветика, 2022. С. 132.

влади; г) спрямовані на реалізацію суспільного інтересу та захист індивідуальної гідності.

Феномен зниклих безвісти функціонує в адміністративному праві як етико-гуманітарний маркер його здатності до адаптації, відкритості та відповідальності. Він показує, що: адміністративне право не може залишатися лише інструментом впорядкування – воно має стати простором підтримки; доктрина повинна враховувати онтологічну межу, на якій особа ще є суб'єктом, навіть якщо вона не має змоги діяти сама; публічне адміністрування в умовах невизначеності має відтворити модель турботи і тривалого піклування, а не лише швидкого вирішення.

Отже, серед багатьох проблем, що супроводжують реалізацію прав людини в умовах криз, війни чи надзвичайного стану, особливе місце займає феномен зниклих безвісти. У правовому дискурсі він розглядається переважно в межах міжнародного гуманітарного та кримінального права. Проте реальні механізми реагування, відновлення статусу особи, доступу до інформації, забезпечення супровідних прав та обов'язків – усе це належить до сфери публічного адміністрування. Відтак феномен зниклих безвісти є не лише гуманітарною, а й адміністративно-правовою проблемою, що гостро ставить питання про ефективність, людяність і легітимність публічної влади.

У своїй суті ця проблематика стосується ключових понять адміністративного права: правового статусу особи, юридичної визначеності, доступу до публічної інформації, реєстраційних повноважень органів влади, адміністративної процедури, дій (чи бездіяльності) держави в умовах невизначеності. Саме в ситуації зникнення особи постає перевірка дієздатності доктрини адміністративного права: чи здатна вона забезпечити не лише нормативну фіксацію фактів, а й гуманітарне реагування на біль, невідомість, правову тишу.

Феномен зниклих безвісти розкриває глибинну онтологічну суперечність між процедурною логікою адміністративного права і гуманітарною чутливістю до особистої долі. Адміністрація, формально діючи в межах наданих повноважень, часто виявляється безсилою або неготовою до етичної відповідальності перед родинами зниклих, до вирішення питань опіки, спадщини, реєстрації місця проживання, доступу до соціального забезпечення тощо.

Доктрина, яка мислить системно і включає феномен прав людини як свою внутрішню координату, повинна переосмислити ці межі. Зниклий безвісти – це не просто правовий статус, а вразливий антропологічний факт, який вимагає не лише точного регламенту, а й наявності ціннісної інфраструктури співпереживання, відповідальності й довіри. Відповідно, доктрина адміністративного права має створити умови для

формування таких інститутів, які були б чутливими до гуманітарного виміру публічного регулювання, зокрема: процедури визнання особи зниклою безвісти, які базуються на презумпції життя; адміністративного супроводу родин (забезпечення доступу до даних, правового статусу); гнучких форм доказування, взаємодії з неурядовими організаціями, міжнародними місіями; прозорих механізмів реєстрації й оскарження рішень влади; етичних стандартів поведінки посадових осіб у цих ситуаціях.

Таким чином, феномен зниклих безвісти є випробуванням для доктрини адміністративного права, яка претендує на статус системного, правозахисного та етико-орієнтованого знання. Це не лише крайня ситуація, у якій розкривається людська беззахисність перед бюрократією, а й індикатор глибини гуманізації права. Він вимагає, аби доктрина не лише пояснювала, як має діяти адміністрація, а й формувала уявлення про те, як вона має бути здатною діяти у відповідь на трагедію, невизначеність і людське страждання.

Включення феномену зниклих безвісти до доктрини адміністративного права не є тематичним розширенням, а якісним зрушенням у бік гуманітарної доктрини публічного адміністрування, в якій відповідальність, гідність, піклування, правова присутність і повага до особистої долі стають критеріями зрілості галузі, її ціннісної орієнтації та легітимності.

5. Адміністративні зобов'язання: феноменологія законних очікувань у предметі адміністративного права

У структурі сучасного адміністративного права дедалі більшої теоретичної та практичної ваги набуває концепт адміністративного зобов'язання. Йдеться про особливий тип взаємодії між публічною адміністрацією та фізичною чи юридичною особою, в межах якої орган публічної влади бере на себе обов'язок діяти певним чином – надати послугу, видати акт, утриматись від скасування прийнятого рішення, забезпечити передбачуваність політики тощо. Таке зобов'язання може бути прямо передбачене законом, впливати з адміністративного акту чи публічної обіцянки, або ж виникати імпліцитно – внаслідок стабільної, послідовної практики або мовчазного схвалення.

На перший погляд, адміністративне зобов'язання – це явище суто практичне, похідне від надання адміністративних послуг або реалізації дискреції. Однак при уважнішому аналізі виявляється, що воно має глибоко доктринальний характер, оскільки без нього неможливо осмислити ані предмет адміністративного права, ані правову природу взаємозв'язку «особа – публічна влада». Саме в межах адміністративного зобов'язання влада перестає бути лише носієм

примусу й перетворюється на юридично зв'язаний суб'єкт, який сам виявляє обов'язок діяти відповідно до публічно сформованого очікування.

Центральною умовою виникнення й легітимації адміністративного зобов'язання виступає принцип законних очікувань (або публічної довіри). У термінах європейської адміністративної доктрини – це принцип (*legitimate expectations*, *Vertrauensschutz*), згідно з яким особа має право сподіватися на послідовність, передбачуваність і незворотність дій публічної адміністрації, якщо її поведінка формувала відповідні обґрунтовані сподівання. Цей принцип виступає мостом між правами людини і публічним зобов'язанням, адже він надає очікуванню не лише морального, а й юридичного значення.

Доктрина адміністративного права у цьому контексті має не лише фіксувати існування зобов'язань, а й виявляти механізми їх інтеграції в предмет галузі. Адже адміністративні зобов'язання постають не як виняток із загального правила, а як фундаментальний елемент публічно-правових відносин, у яких проявляється зв'язаність влади правом, довірою та процедурною відповідальністю. Зобов'язання – це форма юридичного визнання гідності адресата адміністративного впливу, його автономії й активного статусу в комунікації з владою.

Таким чином, від обіцянки – до обов'язку, від очікування – до юридичної зобов'язаності, від довіри – до відповідальності: така логіка становлення адміністративного зобов'язання в системі доктрини публічного права.

Розуміння природи адміністративного зобов'язання неможливе без типологізації його джерел, форм виникнення та структурних характеристик. У доктринальному сенсі йдеться про розгортання зв'язаності публічної влади не лише законом, а й власними діями, публічною поведінкою, інституційною практикою та очікуваннями, які вона породжує в особи. У цьому сенсі доктрина адміністративного зобов'язання фіксує зміщення акценту – від нормоцентризму до довіроцентризму.

Адміністративні зобов'язання можуть мати різну природу за способом виникнення. До основних форм належать:

Експліцитне зобов'язання, тобто прямо сформульоване владним органом у вигляді: адміністративного акту (рішення про призначення допомоги, надання дозволу, включення до списку тощо); публічної обіцянки (наприклад, оголошення програми підтримки, фіксація певного строку розгляду звернення, заява про відсутність наміру змінити статус); письмової відповіді на звернення, якщо вона створює у особи обґрунтоване очікування на дію (чи бездіяльність) з боку адміністрації.

Імпліцитне (мовчазне) зобов'язання, яке виникає внаслідок: стабільної адміністративної практики; послідовного застосування нормативного акта; невтручання адміністрації в ситуацію, що розгортається за її мовчазного схвалення (наприклад, допущення будівництва, функціонування закладу без заперечень або реакції); довготривалої бездіяльності за наявності об'єктивного обов'язку реагувати.

Зобов'язання, що виникають із правових норм, передусім у вигляді: імперативного припису (прямий обов'язок адміністрації діяти); диспозитивної норми, яка передбачає певну дискрецію, але зобов'язує дотримуватись принципу добросовісності, пропорційності та рівності; делегованого обов'язку за договором або адміністративною угодою (напр., делегування повноважень від держави органу місцевого самоврядування чи суб'єкту публічного права).

Зобов'язання, що випливають з принципу захисту довіри (законних очікувань), навіть за відсутності формального акту. У цьому випадку: публічна влада не має права змінювати свою поведінку, якщо особа покладалась на неї добросовісно; адміністративне рішення не може бути скасоване, якщо це завдає шкоди тим, хто діяв у відповідності з ним; законодавчі зміни потребують перехідних механізмів для захисту вже сформованих очікувань.

Ці типи можуть переплітатися: наприклад, публічна обіцянка, зроблена в межах адміністративної процедури, поєднує ознаки експліцитного зобов'язання, процедурної зв'язаності та імпліцитного очікування на послідовність.

Таким чином, у доктрині адміністративного права зобов'язання публічної влади має не одну, а багатошарову природу: вона одночасно нормативна, поведінкова, процедурна і комунікативна. Такий підхід дозволяє визнати: адміністративні зобов'язання не зводяться до позитивно-правового акту, а виникають у просторі довіри, передбачуваності, стабільності адміністративного середовища. Відповідно, доктрина повинна не лише описувати ці зобов'язання, а й забезпечити засоби їх захисту, реалізації та аналітичного осмислення як складової публічного порядку.

Принцип довіри до публічної влади – один з тих еволюційних здобутків адміністративно-правової доктрини, що означає докорінний зсув у парадигмі державного управління: від вертикальної моделі примусу до горизонтального зв'язку відповідальності, передбачуваності й правомірних очікувань. Його суть полягає у визнанні того, що особа має право покладатись на сталість, послідовність і обґрунтованість дій публічної адміністрації, а влада –

зобов'язана дотримуватись поведінки, яка не руйнує довіру до себе як легітимного носія публічних функцій.

Цей принцип уперше отримав концептуальне осмислення в німецькій правовій науці як *Vertrauensschutz* (захист довіри), що є складовою принципу правової держави (*Rechtsstaat*). У такій моделі довіра не є суто моральною категорією – вона має юридичну дієвість: особа, що діяла в обґрунтованому розрахунку на послідовність влади, отримує захист своїх очікувань як правового інтересу.

У британсько-американській традиції цю функцію виконує доктрина *promissory estoppel* – заборона владі відмовлятися від публічної обіцянки, якщо на неї вже було покладенося і це спричиняє шкоду. Як зазначає англійська судова практика, "уряд не може говорити двома голосами: обіцяти одне і робити інше" (*Attorney General v. Blake*).

У практиці Суду Європейського Союзу і Європейського суду з прав людини принцип законних очікувань (*legitimate expectations*) утворює внутрішню межу державного втручання, навіть якщо таке втручання формально ґрунтується на законі. У справі *Stretch v. United Kingdom* (ECtHR) суд констатував порушення Конвенції через відмову органу місцевого самоврядування виконати умови публічного договору, що сформували обґрунтовані очікування заявника.

Отже, розгляд справ, пов'язаних із недотриманням принципу захисту законних очікувань, відображає сталу доктринальну позицію: втручання публічної влади в уже сформовані очікування громадянина є допустимим лише за наявності об'єктивної необхідності, правової підстави та дотримання принципу пропорційності.

Так, у справі C-183/95, Суд Європейського Союзу (CJEU) підкреслив, що законні очікування виникають у разі, коли публічний орган створює у суб'єкта довіру до певної поведінки¹⁴; у справі *Stretch v. United Kingdom* Європейський суд з прав людини (ECtHR) визнав, що порушення адміністративного зобов'язання органом місцевого самоврядування є порушенням права на мирне володіння майном, якщо особа мала обґрунтовані очікування¹⁵.

Цей підхід активно імплементується й в українську правову систему. Суди дедалі частіше посиляються на неприпустимість скасування адміністративних актів, які створили у особи законні очікування, без достатньої мотивації та дотримання принципу пропорційності. Зокрема, у рішеннях Верховного Суду у справах № 380/103/22, № 300/1617/20, № 820/1107/20 підтверджено, що дії публічної адміністрації, які вводять

¹⁴ *Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*, Case C-183/95, Judgment of 5 October 1995, ECR 1997, I-04315.

¹⁵ *Stretch v. United Kingdom*, заява № 44277/98, рішення від 24 червня 2003 року, Європейський суд з прав людини, Reports of Judgments and Decisions 2003-VI.

особу в обґрунтовану впевненість щодо правового статусу або майбутніх дій органу влади, не можуть бути довільно змінені.

Таким чином, принцип довіри – це не просто моральний орієнтир, а юридичний механізм, що формує зобов'язання адміністрації діяти послідовно, передбачувано і в інтересах правової визначеності. Цей принцип: по-перше, виступає джерелом виникнення адміністративних зобов'язань, навіть у випадках, коли формальної норми немає; по-друге, зв'язує публічну владу зобов'язанням відповідати власній поведінці; по-третє, забезпечує захист гідності особи, яка покладається на дії або обіцянки адміністрації; по-четверте, стає критерієм легітимності не лише конкретного рішення, а й усієї адміністративної практики.

Включення цього принципу до доктрини адміністративного права змінює саму логіку владного впливу: від диспозитивного дозволу – до обов'язкової зв'язаності обіцянкою; від вільного розсуду – до обов'язкової відповідальності за сформовані очікування; від імперсонального адміністрування – до діалогічного зобов'язання, заснованого на взаємній повазі.

З урахуванням викладеного, адміністративні зобов'язання постають як структурно важлива складова предмета адміністративного права, що охоплює відносини між особою та органами публічної влади, в межах яких адміністрація зв'язана обов'язком діяти у спосіб, що відповідає сформованим очікуванням, законним сподіванням, усталеній практиці або публічній обіцянці. Ці відносини не зводяться до класичних форм владного впливу, але й не є суто сервісними або приватноправовими. Вони займають проміжне, але доктринально автономне місце, поєднуючи елементи зобов'язання, довіри, відповідальності та нормативної зв'язаності.

Змістовно ці відносини охоплюють: надання адміністративних послуг за процедурою, яка створює очікування результату; реалізацію публічних програм, в яких влада бере на себе добровільні, але політично або юридично зобов'язальні обіцянки; мовчазну згоду на дії особи з боку адміністрації (легітимне очікування стабільності); захист від скасування або зміни рішень, на які особа обґрунтовано покладалася.

Така конструкція не лише має функціональне значення (захист довіри до влади, стабільність регулювання), а й виконує глибшу феноменологічну роль: вона закріплює в предметі адміністративного права зобов'язальну здатність публічної влади бути відповідальною перед особою. Це – відповідальність не за результат, а за саму обіцянку, не за порушення, а за формування сподівань, не за закон, а за послідовність поведінки.

Відносини адміністративних зобов'язань таким чином: є проявом юридичної зв'язаності адміністрації у сфері публічного права;

відображають гуманітарну чутливість адміністративного впливу до прав, гідності, правової визначеності особи; слугують точкою інтеграції між імперативністю управління і відкритістю врядування; є частиною змісту публічного адміністрування, в якому довіра є не лише цінністю, а й джерелом юридичного обов'язку.

Доктрина адміністративного права, що визнає ці зобов'язання складовою предмета галузі, отримує здатність мислити адміністрацію не лише як регулюючу, а й як відповідальну, не лише як владну, а й як зобов'язану. У цьому і полягає перехід від «влади, що має право», до «влади, яка зв'язана власним словом» – основи легітимного публічного адміністрування в правовій державі.

6. Компаративний і феноменологічний аналіз інтеграції прав людини в адміністративне право

Компаративний (порівняльно-правовий) аналіз дозволяє простежити, яким чином у провідних правових системах права людини інтегруються в доктринальну структуру адміністративного права. Йдеться не лише про формальне закріплення відповідних стандартів у законодавстві, а про глибинне проникнення правозахисної логіки в саму природу адміністративно-правового знання, його методологію, ціннісну орієнтацію, концептуальний апарат.

У Німеччині адміністративне право традиційно базується на концепції *Rechtsstaat* – правової держави, в якій реалізація публічної влади можлива виключно за умови дотримання фундаментальних прав особи. Усі ключові інститути *Verwaltungsrecht* – акти адміністрації, процедурна справедливість, судовий контроль – осмислюються як захисні механізми проти перевищення влади. Доктрина адміністративного права тісно пов'язана з конституційною юриспруденцією, зокрема з принципами *Verhältnismäßigkeit* (пропорційності), *Vertrauensschutz* (захисту довіри) та *Rechtssicherheit* (юридичної визначеності). Права людини в німецькій моделі не лише обмежують державу, а формують центр ваги всього адміністративного регулювання.

Французька модель, навпаки, історично характеризується автономією адміністративного права (*droit administratif*), сформованого незалежною судовою доктриною, насамперед – *Conseil d'État*. Тут права людини не були інтегровані в доктрину з самого початку, однак з другої половини XX століття відбувається їх поступова доктринальна імплантація. Через концепт *intérêt général* (публічного інтересу), французька система поєднує публічну користь із захистом приватних інтересів. Важливим стало також визнання пріоритету міжнародних прав людини у національній адміністративній юриспруденції. В

результаті французька доктрина почала переосмислювати *légitimité* як не лише формально-правову, а й соціально-моральну категорію, що вимагає поваги до особи.

Американська традиція (Administrative Law) розвивається у руслі конституційного контролю, з опорою на принцип *due process of law* – належної правової процедури. Права людини тут не існують як окрема доктрина в межах адміністративного права, але вони пронизують всю систему – через обмеження дискреції адміністративних агентств, судовий перегляд (*judicial review*), вимоги обґрунтування, прозорості, врахування інтересів заінтересованих осіб. Доктрина адміністративного права США набула форми правозахисної процедури, де кожен суб'єкт має право бути почутим, отримати пояснення і мати засіб оскарження. Особливо розвинена концепція *substantive due process*, яка дозволяє оскаржити навіть об'єктивно законне рішення, якщо воно є несправедливим за змістом.

У Польщі адміністративне право зазнало потужного впливу процесу європеїзації, зокрема стандартів *good administration*, сформованих у межах *acquis communautaire*. Польська доктрина активно розвиває концепти «інституційної спроможності», «доброї практики управління», «публічної підзвітності» як базові елементи адміністративного порядку. В умовах постсоціалістичної трансформації права людини стали не лише обмеженням, а критерієм якості адміністрування. Особливо це проявляється у доктрині адміністративної юстиції, яка вимагає не лише контролю, а й справедливої компенсації, сервісного підходу, врахування уразливості заявника.

Отже, в усіх згаданих системах можна простежити спільну тенденцію: права людини поступово вкорінюються в доктрину адміністративного права не як зовнішня рамка, а як внутрішній методологічний принцип, що перетворює зміст і логіку всього галузевого знання. Відповідно, українська доктрина має не лише адаптувати ці впливи, а й створити власну модель правозахисного адміністрування, що поєднує нормативну чіткість, інституційну ефективність і гуманістичну відкритість до потреб особи.

Права людини в адміністративному праві традиційно інтерпретуються як гарантовані конституцією або міжнародними договорами суб'єктивні публічні права особи у взаємодії з публічною владою. Такий підхід, хоча й функціональний, не висчерпує глибинного значення прав людини як феномену – явища, яке не зводиться до набору норм чи юридичних процедур. Феномен прав людини в адміністративному праві вимагає осмислення на рівні онтології взаємодії між владою і людиною, де права постають як вияв гідності, а

адміністративне право – як простір зустрічі владного інтересу з екзистенцією особи.

Феноменологічний підхід передбачає спробу подивитися на права людини не лише «зсередини» юридичної системи, а й із погляду особистого переживання особи, яка стикається з владою. У цьому розумінні право людини – це не лише гарантія чи декларація, а юридична відповідь на вразливість, на потребу бути почутим, захищеним, визнаним. Відповідно, адміністративне право не може розглядатися лише як набір процедур – воно повинне бути здатним враховувати складність людського досвіду, включно з тривогою, надією, недовірою, гідністю.

Це означає, що доктрина адміністративного права має бути здатною артикулювати не лише нормативні положення, а й сенси, які стоять за ними. Наприклад, категорія «доступ до інформації» у феноменологічному сенсі – це не лише право отримати копію документа, а й право на прозорість, що є частиною довіри до влади. Аналогічно, «публічна послуга» – це не просто адміністративна дія, а вияв публічного піклування, соціального визнання потреб людини. У цьому розумінні права людини стають не інструментами протидії владі, а структурують принципом, що визначає саму можливість публічного регулювання.

Феноменологія прав людини в адміністративному праві веде нас до переосмислення базової формули взаємодії «влада – підпорядкування». Замість цього на перший план виходить формула «влада – визнання», де обидві сторони – і держава, і особа – перебувають у полі взаємної відповідальності, поваги, легітимізації. У цій моделі право постає як мова поваги, а не примусу. Звідси – зміна акцентів у доктрині: від структури до сенсу, від інституту до досвіду, від дозволеного до виправданого.

Таким чином, феноменологічне осмислення прав людини дозволяє доктрині адміністративного права зробити сутнісний стрибок від нормотворення до правотворення, від регулювання до осмислення, від опису до перетворення. Воно формує адміністративне право як етико-правову практику, в центрі якої стоїть не абстрактний адресат регулювання, а конкретна особа з її гідністю, очікуваннями, вразливістю та правом бути визнаною.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження підтверджено, що феномен прав людини відіграє не лише легітиміційно-обмежувальну роль у сфері адміністративного права, а постає як структуруючий чинник сучасної доктрини. Права людини формують її аксіоматичне

ядро, трансформують функції, принципи, категоріальний апарат, а також відкривають нові етичні та феноменологічні горизонти у врядуванні відносин «особа – публічна влада».

По-перше, права людини забезпечують ціннісну орієнтацію адміністративного права, задаючи межі припустимого втручання, визначаючи критерії правомірності, справедливості, добросовісності та моральної обґрунтованості владної дії. Вони слугують основою як нормативної регуляції, так і легітимації владного рішення.

По-друге, сучасна доктрина адміністративного права демонструє зсув від формальної нормативності до етико-ціннісного регулювання. В юридичному акті все частіше акцент переноситься не на компетенцію, а на процедуру обґрунтування, участь, передбачуваність, прозорість. Право не лише дозволяє, а зобов'язує діяти гідно.

По-третє, ключовим елементом оновленої доктрини є принцип публічної довіри, що реалізується через захист законних очікувань, стабільності адміністративної практики, незворотності публічних обіцянок. Адміністративні зобов'язання постають як нова форма юридичної зв'язаності публічної влади, в межах якої вона відповідальна не лише за норму, а й за власну поведінку.

По-четверте, феномен зниклих безвісти, осмислений як гуманітарний та феноменологічний виклик, демонструє межу етичної присутності адміністративного права: право має бути здатне діяти там, де особа відсутня фізично, але присутня у правовому полі через статус, родину, очікування та гідність. Така ситуація трансформує адміністрування в акт інституційного піклування і розширює межі предмета галузі до простору невизначеності та вразливості.

По-п'яте, доктринально обґрунтовано, що адміністративні зобов'язання, які виникають із публічних обіцянок, стабільної практики, адміністративної бездіяльності або відкритої комунікації, є проявом гуманітарної суб'єктності особи. Це виводить адміністративне право з логіки примусу до логіки взаємного зв'язку, де довіра має юридичну силу.

По-шосте, введення деліберативної моделі публічного врядування означає доктринальний перехід до публічного права як простору діалогу. Участь, аргументація, відкритість, реагування, обґрунтованість – усе це не лише демократичні цінності, а юридично зобов'язуючі елементи процедурної легітимності. Деліберація перетворює права людини на засіб формування змісту рішення, а не лише на індикатор його допустимості.

По-сьоме, порівняльно-правовий аналіз свідчить, що європейські моделі (німецька, французька, польська) та американська традиція вже давно вбудували права людини в структуру адміністративного права.

Водночас українська доктрина має унікальний шанс сформувати власну концепцію деліберативного, етико-орієнтованого, сервісно-гуманітарного публічного адміністрування, що синтезує нормативність, моральну легітимність і відповідальну процедуру.

Таким чином, доктрина адміністративного права в епоху прав людини перестає бути винятково технічною конструкцією. Вона постає як етико-правовий простір, у якому публічна влада розуміється не як центр рішень, а як носій обов'язку обґрунтовувати, слухати, визнавати і діяти у форматі довіри, участі та служіння людині. Нормативність тут поєднується з гідністю, процедура – з відкритістю, а врядування – з відповідальністю.

АНОТАЦІЯ

Розділ присвячено комплексному дослідженню феномену прав людини як концептуального ядра сучасної доктрини адміністративного права. У межах дослідження обґрунтовано, що права людини не можуть більше розглядатися як зовнішнє обмеження для публічної влади або як інструмент контролю над адміністрацією. Вони трансформуються у внутрішню структурну основу доктрини, що визначає її аксіологічну спрямованість, функціональну багатомірність, процедурну етику та здатність до гуманітарної адаптації.

Права людини виведено на рівень аксіоматичного елемента системи публічного адміністрування, через який визначаються межі допустимого втручання, критерії правомірності, принципи добросовісності, пропорційності, гідності й довіри. У роботі обґрунтовано, що сучасна нормативність в адміністративному праві перестає бути формальною – вона набуває етично-виправданого змісту, в якому кожна дія адміністрації має бути не лише законною, а й справедливою, передбачуваною та морально припустимою.

Особлива увага приділена принципу публічної довіри як формі юридичної зв'язаності адміністрації. Через аналіз доктрини захисту законних очікувань, європейської практики (*Vertrauensschutz, legitimate expectations, promissory estoppel*), а також українського адміністративного судочинства, показано, як влада зобов'язана діяти послідовно, обґрунтовано та передбачувано. У цьому контексті особливу увагу приділено концепції адміністративного зобов'язання, що виникає не лише з норм, а й з практики, публічної обіцянки, мовчазної поведінки.

Центральним аналітичним блоком стало дослідження феномену зниклих безвісти як гуманітарного виклику адміністративній доктрині. Обґрунтовано, що зникнення особи – це не лише правовий статус, а й радикальна форма правової невизначеності, що вимагає від

адміністрації інституційної емпатії, процесуальної турботи та публічної присутності у ситуації вразливості. Визначено, що предмет адміністративного права має охоплювати й ті відносини, де особа фізично відсутня, але правова суб'єктність триває через сім'ю, майнові наслідки, правове очікування, базу даних або акт реєстрації.

Поглиблений аналіз присвячено також деліберативному виміру адміністративного права – як простору публічного обговорення, співучасті, аргументованого прийняття рішень. Деліберация подана як не факультативне розширення, а як парадигмальна трансформація моделі врядування, де права людини виступають не лише орієнтиром, а й джерелом змісту адміністративного рішення. Через участь, відкритість, аргументацію та зобов'язання слухати – адміністративне право набуває нового етичного виміру.

У розділі також висвітлено порівняльно-правовий аспект: проаналізовано моделі доктринального включення прав людини в адміністративне право Німеччини, Франції, США та Польщі, з висновком про потенціал формування в Україні власної гуманітарно-орієнтованої та деліберативної доктрини публічного адміністрування.

У підсумку, сформульовано бачення доктрини адміністративного права як етико-правової інфраструктури сучасної демократичної держави, в якій нормативність поєднується з моральною легітимністю, а управління – з відповідальністю, участю та визнанням людської гідності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правова доктрина України: у 5т. Т.2: Публічно-правова доктрина України. За Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. 864с.

2. Колпаков В.К., Ковбас І.В. Реалізація прав людини і громадянина в адміністративно-правових відносинах. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : Збірник наукових праць. 2025, № 67, с.1.1-1.13. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.67.1.1-1.13>

3. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Феноменологія праворозуміння як основний фактор комунікаційної взаємодії людини з правом. Theory and Practice of Science. Rome. 2022. № 137. P.167-185. DOI 10.51582/interconf.19-20.12.2022.019

4. Tymieniecka A.-T. Introduction: Phenomenology as the inspirational force of our times. Phenomenology World-Wide. Dordrecht: 2002, Analecta Husserliana, vol 80, pp.1-8. P.6. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-0473-2_1

5. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. К.: "Альтерпрес", 2002. 176 с. С.11.

6. Doyon, M. Normativity, as a Concept in Phenomenology. Encyclopedia phenomenology of law. Springer Cham: Université de Montréal. 2025. DOI: 10.1007/978-3-030-47253-5_186-1
7. Ciaccio G., Condello A. A Phenomenology of Thirdness in Law: Preliminary Remarks //Third Parties in Criminal Proceedings: A Comparative Law Study. Cham : Springer Nature Switzerland, 2025. C. 391-400.
8. Theodorou P., Alves P., Baka A. (eds). Phenomenology of Law and Normativity. Springer International Publishing AG, 2024. 290 p.
9. Pinto E. O. O. R., Bussinguer E. C. A. Phenomenological Attitude in Jurisdictional Provision: A Bridge between Phenomenology and Law. Beijing Law Review. 2024. Vol.15 No.2. P. 690. DOI: 10.4236/blr.2024.152042
10. Колпаков В. К. Феноменологічна парадигма в доктрині адміністративного права. Адміністративне право та процес: сучасність і перспективи розвитку. Київ: Комп'ютерний дизайн, 2024. 427 с. С.119-123.
11. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Доктрина та предмет: сутність і зміст адміністративного права. Право України. 2021. № 10. С. 12-28. DOI: 10.33498/lopu-2021-10-012
12. Колпаков В. К. Зниклі безвісті за особливих обставин у доктрині прав людини : Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 952 p. P. 367-391. DOI: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0>18
13. Афанасьєва М. В., Марусяк, О. В., Терлецький Д. С. Права людини в особливих правових режимах: монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 356 с.
14. Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees, Case C-183/95, Judgment of 5 October 1995, ECR 1997, I-04315.
15. Stretch v. United Kingdom, заява № 44277/98, рішення від 24 червня 2003 року, Європейський суд з прав людини, Reports of Judgments and Decisions 2003-VI.

Information about the author:

Kolpakov Valerii Kostiantynovych,

Doctor of Juridical Science, Professor,

Head of the Department of Constitutional and Administrative Law

Zaporizhzhia National University

66, Universytetska str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8580-3261>